

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Διαμέρισμα Χάνδακα - Αγία Ειρήνη, 1551

Φαίδρα

Ίσα που είχε ξεπροβάλει ο ήλιος στην κορφή του βουνού πάνω από τον κάμπο, λούζοντας με τις πρώτες ακτίδες του την απέναντι λοφοπλαγιά. Αμέσως η σκιά της κορφής πήρε να κατεβαίνει βιαστικά, μέχρι που εξαφανίστηκε μέσα στους απέραντους αμπελώνες, ενώ το χρυσό φως που τη διαδέχτηκε διαπέρασε τα φύλλα τους, μεταμορφώνοντας τα διάφανα και άγουρα ακόμα σταφύλια που κρέμονταν ανάμεσά τους σε λαμπερά μαργαριτάρια.

Μια απέραντη γαλήνη απλώθηκε απ' άκρη σ' άκρη στην πεδιάδα. Ακόμη και τα πουλιά, που στην αρχή γυροπετούσαν χαρούμενα καλωσορίζοντας την ανατολή, τώρα είχαν λουφάξει στις φωλιές τους.

Ο ήλιος, μεγαλοπρεπής και συνεπής στην αποστολή του, ξεκινούσε και πάλι τη διαδρομή της μέρας, που άλλοτε κυλούσε αργά και μονότονα και άλλοτε ήταν γεμάτη γεγονότα και εκκλήξεις.

Η γυναίκα διέσχισε το στενό μονοπάτι και περπάτησε ως την άκρη της ξερολιθιάς, αγναντεύοντας με αγωνία τον δρόμο που σαν ποτάμι διέτρεχε τον κάμπο. Τα μαλλιά της, χρυσό φωτοστέφανο, της χάριζαν αγγελική όψη. Ψηλή, περήφανη γυναίκα, μα λυπημένη.

Αναστέναξε βαθιά και τύλιξε τα χέρια γύρω από το κορμί της, ενώ τα μάτια της δεν σταμάτησαν ούτε στιγμή να κοιτάζουν ως πέρα μακριά με μια κρυφή ελπίδα, μέχρι που ο ήλιος κοντάρισε πια στον ουρανό. Έμοιαζε σαν να περίμενε κάποιο σημάδι. Η απόλυτη ησυχία, όμως, που επικρατούσε εξακολουθούσε να μη διαταράσσεται, αφού τίποτα δεν φαινόταν να κινείται.

Αναστέναξε ξανά, και βαθιά απογοητευμένη από τη μάταιη τούτη προσμονή χτύπησε απότομα τα χέρια στα μεριά της. Απελπισία; Αλόγνωση; Οδύνη; Όλα αποτυπώθηκαν μεμιάς στο πρόσωπό της. Ύστερα έσκυψε το κεφάλι, κι όταν σε λίγο το ανασήκωσε, τα μάτια της είχαν μεταμορφωθεί σε πύρινες θάλασσες. Δάκρυα ήταν αυτά που κυλούσαν και μούσκευαν την άκρη του μπέτη* της ή σταγόνες ιδρώτα;

Έφερε μηχανικά το χέρι της πάνω στη φλέβα του λαιμού της που χτυπούσε γοργά και ακούμπησε την καμπύλη του στήθους της ανιχνεύοντας την υγρασία. Αλαφιασμένη από αυτό που έκανε, μάζεψε το χέρι της βιαστικά και το κράτησε σφιχτά δεμένο με το άλλο. Μεγάλη αμαρτία να αγγίζει το κορμί της. Μόνο ο κύρης της είχε αυτό το δικαίωμα, μόνο εκείνος...

Μα που ήταν επιτέλους, πόσο θα τον περίμενε ακόμα; Κάθε μέρα τον αποζητούσε ολοένα και πιο πολύ, το σώμα της πονούσε από τη στέρηση της αγκαλιάς του, οι νύχτες της είχαν καταντήσει μαρτύριο, και τα χαράματα, εξαντλημένα από τις άπνδες ώρες που περνούσε να τον σκέφτεται, έβγαινε στη στράτα σαν τρελή και αγνάντευε τον κάμπο. Κάθε μέρα ξημέρωνε με

* Στήθος.

την ελπίδα πως ίσως σήμερα εκείνος επέστρεφε, πως ίσως σήμερα η ανάσα του θα κολλούσε πάνω στα χείλη της.

Τρεμούλιασε από πόθο καθώς θυμήθηκε τις αφέγγαρες βραδιές, ή τις άλλες με πανσέληνο, που τα χέρια του κούρσευαν το κορμί της. Θυμήθηκε τα άγρια χάρδια του και τον τρόπο που την έκανε δική του, άλλοτε αργά, ηδονικά και άλλοτε με περίσσια βίαση. Πάλευαν με τις ώρες, ολόγυμνοι, τότε με δυνατό βογκητά που τους έκοβαν την ανάσα και τότε με πνιχτούς αναστεναγμούς, για να κατακτήσουν ο ένας το σώμα του άλλου, αδιαφορώντας για τις κρυφές ματιές του φεγγαριού, έτσι όπως ήταν τυλιγμένοι με το φως του πάθους τους.

Τα πόδια της άρχισαν να τρέμουν από ανεκπλήρωτη ηδονή, το στόμα της άνοιξε και της ξέφυγε μια κραυγή οδύνης. Ύστερα, σαν τρομαγμένη ελαφίνα, γύρισε την πλάτη της στον έρημο δρόμο κι έτρεξε βιαστικά να χωθεί πίσω από την ξύλινη πόρτα του μεγάλου σπιτιού, που έστεκε ολομόναχο στην άκρη του κάμπου.

«Ξύπνα, κερά, κι έφτασε καλό μαντάτο. Έρχεται ο κύρης σου!»

Η φωνή της Ερασμίας, της νένας της, την έβγαλε απότομα από τον ανήσυχο ύπνο στον οποίο είχε παραδοθεί αποκαμωμένη. Είχαν περάσει ώρες ή μήπως μέρες που ήταν κλεισμένη μέσα στην κάμαρά της, δίνοντας ρητή εντολή να μην την ενοχλήσει κανείς;

«*Μα ούτε η θυγατέρα σου, κόρη μου;*» είχε τολμήσει να φελλίσει η Ερασμιά. «*Μην της το κάνεις αυτό, είναι τόσο δυστυχισμένη. Θαρρεί πως δεν την αγαπάς, κι εμείς δεν ξέρουμε πια τι να της πούμε.*»

Όμως η Φαίδρα, βουτηγμένη στη θλίψη της, δεν νοιαζόταν για κανέναν, ούτε καν για τη Ρούσσα της, που από την πρώτη στιγμή που γεννήθηκε, «*φως των αματιών μου*» την έλεγε, και αλήθεια ήταν, αλλά... αλλά η πρώτη θέση στην καρδιά της

ανήκε πάντα στον Μανουήλ της. Όλους και όλα τα έβαζε μετά από αυτόν, τον έναν και μοναδικό. Τον δικό της Μανουήλ.

«Κερά μου, σήκω...» Η παρακαλετή φωνή της Ερασμίας ξανακούστηκε έξω από την τριπλομανταλωμένη της πόρτα, και η Φαίδρα δεν μπορούσε να πιστέψει στ' αφτιά της.

Τούτο το αναπάντεχο νέο, που εδώ και τόσο καιρό περίμενε, την έκανε ξαφνικά να χάσει τη μιλιά της.

«Απάντησέ μου, κερά, και ανησυχώ», επέμεινε η Ερασμία. *Παναγιά μου, λες να έκαμε κακό στον εαυτό της;* συλλογίστηκε βαριαναστενάζοντας και με την ανησυχία ζωγραφισμένη στο πρόσωπό της χτυπούσε και ξαναχτυπούσε δυνατά την πόρτα, ώσπου επιτέλους η Φαίδρα κατάφερε να ελέγξει το τρέμουλο των ποδιών της και να σηκωθεί από το κρεβάτι.

«Άφησε τις φωνές και τα κοπανήματα, Ερασμία, και μίλα. Ποιος άνθρωπος του κυρού μου έφερε το μαντάτο και πού είναι τώρα να τα πει και σ' εμένα; Σύρε ταχιά και πες του πως θα τον δω αμέσως».

«Όπως ορίζεις, αρχόντισσα».

«Ποιος είναι;»

«Ο Γαϊτάνος ο σμιχτοφρύδης, κερά μου».

«Χμ, αυτός... Άντε, σύρε, και από κοντά έρχομαι κι εγώ».

Σε καμία υπόληψη δεν είχε τον Γαϊτάνο η Φαίδρα. Ούτε μπιστικός τους ήταν ούτε άνθρωπος της δουλειάς τους. Περιφερόμενος μαντατοφόρος ήταν, που πληρωνόταν από τον έναν και τον άλλον, ενώ παράλληλα τον χρησιμοποιούσαν οι άρχοντες της περιοχής στα κυνήγια τους. Όλοι έλεγαν πως ήταν μοναδικός στο να στήνει παγίδες στα θηράματα και να ανιχνεύει τις περπατησιές τους. Αυτή ήταν κυρίως η δουλειά του.

Γιατί να μου στείλει τον Γαϊτάνο; Δεν βρήκε άνθρωπο δικό του να με ειδοποιήσει; Και ο Νικηφόρος; Πού είναι αυτός; αναρωτήθηκε η Φαίδρα και αμέσως την έζωσαν τα φίδια. Πήρε με φούρια να κατεβαίνει τη σκάλα.

«Ερασμία, πού είναι ο Γαϊτάνος;»

«Έξω περιμένει, κερά μου. Μόνο σ' εσένα, λέει, θα μιλήσει και θε να σου δώσει και ρεγάλο από τον κύρη σου. “Μόνο στα χέρια της”, μου είπε, και άλλη κουβέντα δεν αλλάξαμε».

«Φέρ' τον μέσα τώρα», την πρόσταξε η Φαίδρα, που αλαφιασμένη και με κακό προαισθημα στάθηκε καταμεσής στη μεγάλη κάμαρα με τα στολίσματα και τα υφαντά.

Στραβοκάνης και ξερακιανός, μ' ένα ξανθό τσουλούφι να του πέφτει στο μέτωπο, ο Γαϊτάνος φάνηκε έπειτα από λίγο στο κατόπι της Ερασμίας, ζέχνοντας απλυσιά και ιδρώτα.

«Είναι αλήθεια πως έρχεται ο κύρης μου, Γαϊτάνο; Από ποιον το έμαθες εσύ; Τον είδες με τα μάτια σου; Εκείνος σου το είπε; Και αφού έρχεται, γιατί δεν μου φέρνει ο ίδιος το ρεγάλο;»

«Αρχόντισσά μου, εγώ δεν τον είδα, όλα μου τα είπε ο ξάδελφός σου ο Νικηφόρος. Εκείνος μ' έστειλε».

«Και γιατί δεν ήρθε ελόγου του;»

«Αυτός ερχόταν, εκείνον έστειλε ο κύρης σου, μα το άλογό του τον έριξε σε γκρεμό. Ένας σπετσέρης* τον βρήκε μισοπεθαμένο και τον πήρε να τον γιατροπορέψει, κι έτσι φώναξαν εμένα. Ένα ολόκληρο δουκάτο μου έδωσε το άμοιρο το αρχοντόπουλο για να σου φέρω το μαντάτο και μαζί και τούτο εδώ. Μόλις το δεις, θα καταλάβεις αμέσως, μου είπε».

Άνοιξε χαμογελαστός τη χούφτα του και η Φαίδρα κοίταξε με αγωνία τι κρατούσε τόση ώρα σφιχτά, για να γίνει στη συνέχεια κάτασπρη σαν ασβέστης. Ο Γαϊτάνος, που δεν αντιλήφθηκε την ταραχή της, εξακολουθούσε να της χαμογελά με το φαφούτικο στόμα του και πιάνοντας τη φεγγαρόπετρα που στραφάλιζε σαν διαμαντικό μέσα στη βρόμικη παλάμη του, την έτεινε προς το μέρος της.

*Φαρμακοποιός.

Η Φαίδρα την κοίταζε παγωμένη και δεν έκανε καμία κίνηση να την πάρει, μέχρι που το χαμόγελο του Γαϊτάνου έσβησε, μαζί και η ελπίδα του για ένα ακόμη χρυσό δουκάτο από την αρχόντισσα. Φαίνεται πως το δώρο δεν ήταν και τόσο ευπρόσδεκτο. Όμως εκείνον δεν τον ένοιαζε, την αποστολή του την είχε εκτελέσει, και η κερά του όφειλε ανταμοιβή που δύο ολόκληρα μερόνυχτα βάδιζε θεονήστικος για να της φέρει το μαντάτο.

Έτσι, λοιπόν, έκανε μια ύστατη προσπάθεια.

«Αρχόντισσα, έρχεται ο κύρης σου! Τόσο καλό μαντάτο και δεν έχεις μαθές χαρά; Ο ξάδελφός σου μου παράγγειλε να σου πω “τό περιμένεις, έρχεται”, αυτά ακριβώς ήταν τα λόγια του».

Η Φαίδρα, σαν να συνήλθε απότομα, άρπαξε την πέτρα από το χέρι του μαντατοφόρου και κάλεσε την Ερασιμία.

«Πλήρωσέ τον για τον κόπο του», της είπε με σβησμένη φωνή κι έπειτα, βαρύθυμη και σκυφτή, λες και κουβαλούσε στις πλάτες της σακιά ασήκωτα, πήρε να ανεβαίνει και πάλι τη σκάλα για την κάμαρά της.

Οι γονείς της τη φώναζαν χαϊδευτικά Τρισεύγενη. Παραχαϊδευμένη την είχαν και τη μεγάλωναν μέσα στις ζεστές τους αγκαλιές, με νανουρίσματα, γέλια και τραγούδια. Όσοπου μια μέρα χάθηκαν όλα, σαν να έπεσε ξαφνικά μαύρο σκοτάδι στη ζωή της και σκέπασε τις χαρές, σταμάτησε τα τραγούδια, πάγωσε τις αγκαλιές.

Ήταν δεν ήταν έξι χρόνων η Φαίδρα όταν ο πατέρας της έφυγε από το σπίτι, ανταποκρινόμενος στο κάλεσμα του θείου του, που για να γλιτώσει από τους Ενετούς είχε αυτοεξοριστεί στα Σφακιά. Σε όλη τη Δυτική Κρήτη είχε ξεκινήσει να οργανώνεται τότε μία από τις μεγαλύτερες επαναστάσεις εναντίον των κατακτητών, η οποία κορυφώθηκε το 1527 και

καταπνίγηκε για μία ακόμη φορά στο αίμα. Ο πατέρας της σκοτώθηκε σ' εκείνη την επανάσταση και «πήγε άκλαυτος», όπως έλεγε με πίκρα η μάνα της, που έκανε πέτρα την καρδιά της και, πριν ακόμη της έρθει επίσημα το μαντάτο, είχε ακολουθήσει τις συμβουλές της οικογένειάς της και τον είχε απαρνηθεί.

«Θα μας πάρει όλους το βόλι, θα μας επικηρύξουν, θα μας εκτοπίσουν, θα στείλουν τα αδέρφια σου στις γαλέρες, θα μας στερήσουν τα πάντα, και πού θα πάμε μετά;»* έλεγε στην κόρη της η γιαγιά της Φαίδρας από το πρωί ως το βράδυ. *«Σκέψου εμένα που είμαι άρρωστη, το παιδί σου που μεγαλώνει. Αν είναι να γίνουμε σκλάβοι, προτιμώ να πεθάνω, να φαρμακωθώ, για να μη ζήσω τέτοια ντροπή».*

Αδύναμος χαρακτήρας η μάνα της, δεν άντεξε για πολύ την πίεση που της ασκούσαν όλοι μαζί, κι έτσι δήλωσε πίστη και υποταγή στους Ενετούς, και μαζί με αυτή και η υπόλοιπη οικογένειά της, αποκηρύσσοντας άντρα, πατέρα και γαμπρό, για να μπορέσουν να σώσουν τις ζωές τους, αλλά και για να κρατήσουν τα προνόμιά τους.

Λίγο καιρό αργότερα, εκείνη ξαναπαντρεύτηκε, όμως το γέλιο είχε χαθεί για πάντα από τα χείλη της. Πέθανε πολύ νέα, βουτηγμένη στις ενοχές και σε μια απέραντη θλίψη. Είχε μετανώσει, ωστόσο ήταν αργά.

Η Φαίδρα συνέχισε να μεγαλώνει σαν αρχοντοπούλα, μέσα στα πούπουλα και στα μεταξωτά, όμως πλέον είχε γίνει αδιάφορη για όλα. Τίποτα δεν την ένοιαζε, ούτε την άγγιζε συναισθηματικά. Είχε μαυρίσει η καρδιά της, είχε γίνει πέτρα από τότε που ένας άλλος, άγνωστος άντρας πήρε τη θέση του λατρεμένου της πατέρα. Αν και ήταν μικρή όταν τον έχασε, ακόμα είχε στ'

* Αγγαρεία, από τις πιο βαριές τιμωρίες. Οι περισσότεροι άντρες δεν επέστρεφαν ζωντανοί.

αφτιά της το τρανταχτό γέλιο του και τη χαρούμενη, τραγουδιστή φωνή του.

Ανίκητοι είναι αυτοί οι τρισκατάρατοι οι Ενετοί, κι εμένα φαίνεται πως με κατατρέχει η οργή και η κατάρα τους. Πρώτα ο πατέρας μου και τώρα το φως της ζωής μου, ο Μανουήλ, σκεφτόταν η Φαίδρα σκουπίζοντας τα πικρά δάκρυα από τα μάτια της, που έτρεχαν ασταμάτητα σαν βρύσες.

«Κερά μου και αρχόντισσα, άνοιξε την πόρτα σου να σε δω, να σου μιλήσω. Άσε με να σε παρηγορήσω, κόρη μου. Κι αν μαύρο σύννεφο έχει σκεπάσει την καρδούλα σου, έχω εγώ τον τρόπο μου να το διώξω», την ικέτευε έξω από την κάμαρά της η Ερασμιά, που δεν ήταν μόνο νένα της, μάνα της ήταν κι ακόμη παραπάνω. Η μόνη που είχε.

Σηκώθηκε με κόπο και άνοιξε την πόρτα.

«Κόρη μου, πες μου ό,τι σε βαραίνει. Μολόγα τα να ξαλαφρώσεις. Κακό μαντάτο σου έφερε ο Γαϊτάνος μαθές; Εκείνος επέμενε πως έρχεται ο κύρης σου και δεν κατάλαβε γιατί δεν χάρηκες. Πες μου εμένα την αλήθεια, πες τη μου να σε χαρώ».

«Δες το δώρο που μου έστειλε ο Μανουήλ και θα καταλάβεις αμέσως, νένα μου», της είπε μ' έναν βαθύ λυγμό η Φαίδρα κι έβγαλε τη φεγγαρόπετρα από την τσέπη της. «Αυτό μου έστειλε ο Μανουήλ».

«Παναγία μου και Άγιοι Πατέρες!» αναφώνησε με τρόπο η Ερασμιά μόλις είδε τι της έδειχνε, και λούφαξε αμέσως.

«Κινδυνεύει, Ερασμιά, και δεν ξέρω τι να κάνω. Πού να προστρέξω για βοήθεια, από ποιον να ζητήσω χάρες; Πρέπει να βρω τον Νικηφόρο, εκείνος μόνο θα ξέρει να μου πει».

«Στο οροπέδιο του Λασιθιού γκρεμοτσακίστηκε. Κουτσάθηκε ολότελα, μου είπε ο Γαϊτάνος. Αλλά τι δουλειά είχε εκεί ο Νικηφόρος; Μαζί με τον κύρη σου δεν ήταν; Στα χωριά του Μπελβεντέρε δεν είχαν πει πως θα πήγαιναν για δουλειές, ή μπας και... Για πες μου, τι ετοιμάζαν; Επανάσταση πάλι;»

Η Ερασμία την κοίταζε διαπεραστικά. Η Φαίδρα δεν άντεξε το βλέμμα της και χαμήλωσε τα μάτια.

«Κάτι τέτοιο, μα ούτε κι εγώ κατέχω περισσότερα. Δεν θέλησε να μου πει τίποτα ο Μανουήλ».

«Να δεις που τον επιάσανε οι διαόλοι και τον ερίζανε στη φυλακή, γι' αυτό φαίνεται πως ο Νικηφόρος πήρε τα βουνά».

«Τι να κάνω, νένα μου αγαπημένη; Τι μπορώ να κάνω; Και στη φωτιά θα πέσω αν είναι να τον σώσω».

Η Φαίδρα κοίταζε με ένταση τη φεγγαρόπετρα που ακτινοβολούσε τη λαμπρότητα του διάφανου λευκού της μέσα στην ιδρωμένη και τρεμάμενη παλάμη της, λες και αποζητούσε να πάρει δύναμη από τη δύναμή της.

Τότε που της την έδωσε ο Μανουήλ ήταν ακόμα στον λόγο οι δυο τους. Ούτε βέργες* δεν είχαν περάσει.

Ερωτεύτηκαν ο ένας τον άλλον με την πρώτη ματιά εκείνη τη μία και μοναδική φορά που συναντήθηκαν τυχαία. Στάθηκε, όμως, αρκετή για να καταλάβει η Φαίδρα πως αυτός ο όμορφος νέος ήταν ο άντρας της ζωής και των ονείρων της.

Λίγες μέρες αργότερα, οι οικογένειές τους έπρεπε να παραστούν στον γάμο του άρχοντα της Πυργιώτισσας με την κόρη του άρχοντα των Αλεζανών**, που θα γινόταν στη Μονή Βρονπιού. Ήταν ένα σπουδαίο και τρανό γεγονός κι είχαν προσκληθεί όλοι οι άρχοντες της Κρήτης.

Πρώτη φορά θα έφευγε η Φαίδρα από το αρχοντικό τους.

Θυμόταν σαν τώρα εκείνο το πρωινό της αναχώρησής τους... Τα χρώματα, τις μυρωδιές, τα στολισμένα άτια, τις καρότσες που ξεχειλίζουν από δώρα, τα μεταξωτά και τα μαλάματα που κουβαλούσαν μαζί τους.

* Βέργες.

** Χωριά της περιοχής του Κάστρου Μπελβεντέρε ή Ριζόκαστρου ή Χρυσόκαστρου, που βρίσκονταν στα νοτιοανατολικά του νομού Ηρακλείου.

Δύο μέρες κράτησε το ταξίδι τους, που έμοιαζε παραμυθένιο, και η Φαίδρα ευχόταν να μην τέλειωνε ποτέ.

Από το παράθυρο της άμαξας που τη μετέφερε μαζί με την Ερασμία, τη μάνα της και τη μικρή της αδελφή, έβλεπε συχνά πυκνά τον Μανουήλ να καλπάζει σαν άγγελος προστάτης δίπλα τους και να την κοιτάζει με τα φλογερά, κατάμαυρα μάτια του. Ένιωθε την καρδιά της να σιγολιώνει από την πύρα τους και μια λιγωμάρα παρέλυε τα μέλη της κάθε φορά που σκεφτόταν τα χέρια του να την αγκαλιάζουν και να τη σφίγγουν δυνατά πάνω στο κορμί του. Σχεδόν μπορούσε να μυρίσει την αιπιά μυρωδιά του ιδρώτα του.

Αργά το απόγευμα της δεύτερης μέρας αντίκρισαν από ψηλά τη νότια θάλασσα να στραφταλίζει σαν ασήμι στις τελευταίες ηλιαχτίδες. Φαινόταν μαγικά όμορφη, παραδεισένια, ένα με τον ουρανό. Κι όμως, κανένας στον Βορρά δεν μιλούσε ποτέ για τη θάλασσα του Νότου. Φοβούνταν ακόμη και να την αναφέρουν, γιατί ήταν άντρο των κουρσάρων και των πειρατών, που εξαιτίας τους το νησί υπέφερε τα πάνδεινα.

Το ίδιο εκείνο βράδυ, κι ενώ όλοι είχαν πέσει αποκαμωμένοι για ύπνο από νωρίς, την ξύπνησε ένα επίμονο και σιγανό σφύριγμα που ερχόταν από το παράθυρο της κάμαράς της. Ανασηκώθηκε έντρομη, αλλά ησύχασε μόλις είδε την Ερασμία, άγρυπνο φρουρό, να στέκεται πίσω από το κουφωτό παντζούρι.

«Ο Μανουήλ είναι», της ψιθύρισε. «Πέσε πάλι, θα φύγει».

Είχε έρθει ο Μανουήλ της κι εκείνη θα έπεφτε για ύπνο; Ούτε να το διανοηθεί.

«Δεν είναι πρόπον, κόρη μου», προσπάθησε να την αποτρέψει η Ερασμία, την ίδια στιγμή που η κοπέλα άνοιγε το παραθύρι κι έπανε το απλωμένο χέρι του Μανουήλ, ο οποίος με μια μελετημένη κίνηση την τράβηξε κοντά του, και η Φαίδρα, χωρίς να το καταλάβει, βρέθηκε να κάθεται μπροστά του, καβάλα στο άλογο.

Την κρατούσε απαλά από τη μέση –αέρινο το άγγιγμά του– καθώς το άτι ξεκίνησε με ήρεμο βηματισμό. Μόλις, όμως, απομακρύνθηκαν από το χωριό, ο Μανουήλ, με μια απαλή πίεση των ποδιών του στα πλευρά του ζώου, μετέτρεψε γρήγορα τον βηματισμό σε καλπασμό.

Η ευτυχία της Φαίδρας ήταν απεριγράπτη. Τίποτα δεν την ένοιαζε, αρκεί που βρισκόταν στην αγκαλιά του, που ένιωθε τη ζεστασιά του να διαπερνά το δέρμα της και να εισχωρεί μέχρι τα τρίσβαθα της ψυχής της.

Όταν έφτασαν στην είσοδο του φαραγγιού, το ολόγιομο φεγγάρι μεσουρανούσε, κάνοντας τη νύχτα μέρα.

Το άλογο σταμάτησε στο σημείο ακριβώς όπου ξεκινούσε ο ποταμός που διέσχιζε το φαράγγι και που τον χειμώνα σίγουρα θα μετατρέποταν σ' έναν άγριο και αφρισμένο χείμαρρο.

Ο Μανουήλ πέζεψε μ' ένα σάλτο από το άλογο κι ύστερα, με σεμνότητα και προσοχή για το πώς θα την έπιανε, τη βοήθησε να κατέβει κι εκείνη.

Άρχισαν να βαδίζουν παράλληλα με το ποτάμι, εισχωρώντας όλο και πιο βαθιά στο φαράγγι. Η αγριάδα του τοπίου έκανε τη Φαίδρα να ανατριχιάσει. Το μονοπάτι που είχαν πάρει ήταν σε πολλά σημεία θεοσκοτεινό, καθώς μαύρες σκιές έπεφταν από τους βράχους που κρέμονταν πάνω από τα κεφάλια τους. Ουρλιαχτά άγριων ζώων ακούγονταν σχεδόν δίπλα τους, και ο αντίλαλός τους ήταν ακόμη πιο τρομακτικός, γιατί στη φαντασία της ζωντάνευαν θεριά και δαίμονες.

«Κράτησέ μου το χέρι, φοβάμαι», του ψιθύρισε, αφήνοντας στην άκρη κάθε ντροπή και κάθε νουθεσία για το πόσο μεγάλη αμαρτία ήταν κάτι τέτοιο. Ο φόβος που ένιωθε, μαζί με την επιθυμία της να τον αγγίξει ξεπερνούσαν τις αναστολές της.

Εκείνος την ακούμπησε απαλά στον αγκώνα και λιγόστεψε πότερο το βήμα του. Ντράπηκε η Φαίδρα για τα λόγια που ασυλλόγιστα ξεστόμισε, μέχρι που η ήρεμη φωνή του την

έκανε να ανασάνει ανακουφισμένη. Ευτυχώς, δεν την είχε παρεξηγήσει.

«Όσο είμαι κοντά σου, μη φοβάσαι, δεν θα αφήσω να πάθεις κανένα κακό».

Περπάτησαν κάμποση ώρα σιωπηλοί, με τους ήχους του φαραγγιού να τους ακολουθούν σε κάθε τους βήμα. Κάποια στιγμή σταμάτησαν σ' ένα πλάτωμα, και τότε ο Μανουήλ έβγαλε ένα μικρό σπαθί από το θηκάρι του και προχώρησε προς το ποτάμι. Το διέσχισε, έτσι ρηχό που ήταν αυτή την εποχή, και βρέθηκε στην αντίπερα όχθη. Ένα μεγάλο δέντρο στεκόταν ολομόναχο εκεί. Εκείνος έσκυψε και άρχισε να σκαλίζει με το σπαθί στη βάση του κορμού του. Δεν πέρασε πολλή ώρα και βρήκε αυτό που έψαχνε, το πήρε κι επέστρεψε κοντά στη φοβισμένη, για τα καλά πια, Φαίδρα.

«Γιατί ήρθαμε εδώ, Μανουήλ; Τι είναι αυτό που έφερες;» τον ρώτησε δειλά, με τρεμάμενη φωνή.

Άνοιξε την παλάμη του μπροστά στα έκπληκτα μάτια της. Κάτω από το φως του φεγγαριού, δύο φεγγαρόπετρες λαμποκοπούσαν.

«Αυτές θα είναι οι πραγματικές μας βέργες, το αληθινό σημάδι της ένωσής μας, το παντοτινό δέσιμό μας. Είμαστε ευλογημένοι, Φαίδρα. Πίστεψε με, τούτες εδώ οι πέτρες είναι δώρο του Θεού».

Την τρόμαξε η ένταση της φωνής του, το πάθος που έβγαζε. Η ερώτησή της ακούστηκε ψιθυριστά.

«Μα πώς ήξερες πού θα τις έβρισκες;»

«Χτες βράδυ τα είδα όλα στον ύπνο μου. Ολοζώντανα, λες και τα ζούσα! Μια φωνή με κάλεσε με το όνομά μου και μου είπε: *“Μανουήλ, αύριο το βράδυ, που είναι νύχτα με πανσέληνο, πάρε την κόρη που αγαπάς και πηγαίνετε στο φαράγγι του Αναποδάρη ποταμού**, σκάλισε στη ρίζα του πρώτου πλάτανου

* Ο ποταμός Αναποδάρης είναι το μεγαλύτερο σε μήκος ποτάμι της Κρήτης. Εκβάλλει στο Λιβυκό πέλαγος, ανάμεσα στους οικισμούς Τσούτσουρα και Κερατόκαμπου.

που θα συναντήσεις στον δρόμο σου, κι αυτό που θα βρεις είναι το δώρο του Θεού. Θα σας δίνει δύναμη και αγάπη για όλα τα χρόνια που θα ζήσετε μαζί. Τέτοια ευτυχία άλλος άνθρωπος δεν πρόκειται να γνωρίσει. Μην το αποχωριστείτε ποτέ και μόνο αν καταλάβει κάποιος από τους δυο σας πως κινδυνεύει, να βρει τρόπο να το στείλει και στον άλλον, για να τον προειδοποιήσει πως κινδυνεύει κι αυτός. Γιατί εσείς οι δυο είναι γραφτό μαζί να ζήσετε και μαζί να πεθάνετε».

«Μανουήλ, με τρομάζεις...» του είπε αλαφιασμένη η Φαίδρα, κι εκείνος γέλασε με τον φόβο της.

«Δεν πρόκειται να κινδυνέψει κανένας μας, καλή μου. Να, τούτη εδώ είναι η δική σου πέτρα. Πάρ' τη, Φαίδρα, κι εγώ σου υπόσχομαι πως θα κάνω ό,τι μου είναι μπορετό για να μην πάρεις ποτέ ένα τέτοιο δώρο από εμένα».

Η Φαίδρα άνοιξε το σεντεφένιο κουτί που είχε δίπλα στο προσκέφαλό της κι έβγαλε έξω και την άλλη φεγγαρόπετρα, τη δική της. Έμοιαζαν σαν δύο σταγόνες νερό. Τις κράτησε μαζί μέσα στην παλάμη της κι ύστερα έσυρε σπαραχτική κραυγή, που ακούστηκε σε όλο το αρχοντόσπιτο κι έκανε πόρτες και παράθυρα να τρίξουν, σίδερα να λυγίσουν και ανθρώπινες καρδιές να ματώσουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ρούσσα

Τα δεκατέσσερα χρόνια της έκλεινε η Ρούσσα τη μέρα που ο Γαϊτάνος έφερε το μαντάτο για τον πατέρα της. Τα χαμόγελα άρχισαν μεμιάς να περισσεύουν στο ως τότε μουντό αρχοντικό τους κι εκείνο που άκουγε από παντού ήταν το χαρμόσυνο νέο: «*Γυρνά ο αφέντης!*»

Η Ρούσσα ανυπομονούσε να τον δει να καταφθάνει περήφανος και γελαστός, όπως συνήθιζε, πάνω στο κατάλευκο άτι του, και πριν ακόμη μπει μέσα, να ακούσει τη βροντερή φωνή του να την καλεί κοντά του. Έτσι έκανε πάντα.

Στεκόταν στο παραθύρι και κοίταζε τον δρόμο, μέχρι που τα μουρμουρητά της χαράς σταμάτησαν απότομα και μια απειλητική σιωπή βασιλέψε στο σπίτι. Ύστερα από λίγο άκουσε τη σπαραχτική κραυγή που έσυρε η μάνα της, και η χαρά της μετατράπηκε αμέσως σε φόβο.

Ρώτησε από δω και από κει, όμως κανένας δεν ήξερε ή δεν ήθελε να της πει τι συνέβαινε, η δε Ερασμία, η μόνη που σίγουρα γνώριζε την αλήθεια, ήταν κλειδωμένη στην κάμαρα μαζί με τη μάνα της, και όσες προσπάθειες κι αν έκανε η Ρούσσα

για να της ανοίξουν, όσο κι αν τις χλιοπαρακάλεσε, η πόρτα της κάμαρας παρέμεινε ερμητικά σφραλισμένη. Το μόνο που κατάφερε να μάθει ήταν πως ο καλός της ο Νικηφόρος είχε λαβωθεί άσχημα και πως ήταν τυχερός που δεν σκοτώθηκε, καθώς έπεσε σ' ένα βαθύ φαράγγι του Λασιθίου.

Καθόταν με τις ώρες στο κιόσκι του κήπου κι έπλεκε και ξέπλεκε τις κόκκινες πλεξούδες της, ενώ μηχανικά τα χείλη της σιγομουρμούριζαν τα στιχάκια του. Τα είχε διαβάσει τόσες φορές, που τα είχε μάθει πια απέξω. Όλο τον τελευταίο χρόνο τής άφηνε καθημερινά τα στιχάκια του εδώ, σε αυτό το κιόσκι, τυλιγμένα μέσα σε βελούδινα ή μεταξωτά πανιά που μοσχοβολούσαν τις μυρωδιές των εποχών. Τον χειμώνα, μαζί με τα στιχάκια του, έβαζε λεμονανθούς, την άνοιξη φύλλα λεβάντας και το καλοκαίρι γιασεμιά. Μόλις η Ρούσσα έμπαινε στο κιόσκι, την έπαιρνε η μοσχοβολιά τους κι ένα χαμόγελο λαμπερό σαν ήλιος φώτιζε αμέσως το καρδιάσχημο πρόσωπό της. Σαν τύχαινε να μη βρει τίποτα, συννέφιαζε αμέσως και η διάθεσή της χαλούσε απότομα. Κι αυτό συνέβαινε τον τελευταίο καιρό, που ο Νικηφόρος είχε φύγει μαζί με τον πατέρα της.

Έβγαλε με σπουδή από τον κόρφο της ένα χαρτί διπλωμένο στα τέσσερα και το έφερε μπροστά στα μάτια της, που αμέσως βούρκωσαν. Μόλις είδε τα γράμματα του Νικηφόρου, την έπνιξε αμέσως η συγκίνηση. Ήξερε να γράφει τόσο όμορφα, τόσο τρυφερά! Σχεδόν μπορούσε να νιώσει την αίσθηση του χεριού του πάνω στο χαρτί, να μυρίσει το στεγνωμένο μελάνι που αποτύπωνε τα λόγια αγάπης του για εκείνη, έχοντάς την «*πάντα στη σκέψη του*», όπως σημείωνε στο τέλος κάθε ποιήματος. Ξεκίνησε να το σιγομουρμούριζει, χωρίς να της έχει περάσει από τον νου πως θα μπορούσε να μην είναι ο Νικηφόρος εκείνος που το είχε γράψει, μα κάποιος άλλος.

*Αυτή η λάμψη τήν θωρείς δεν ένα του πλανήτη,
 ουδ' απολλίσει θες εσύ πριχού να βγεις 'κ το σπίτι,
 αμ' εν' αγωγή της μαρτυριάς, το φως της γης του ήλιου
 και σύρνεται ανατέλλοντα στη στράτα του πουλίου
 και έχει σώμα σαρκικό, έχει και ανθρώπου πνέμα
 και αυτή 'ναι ήλιος και άνθρωπος, οι δύο, κατά το βλέμμα.
 Χιονάτη και γλυκότατη ήλθε με μια γλυκάδα
 αξείκαστη κι εστάθηκε την ερωτιά γεμάτη
 κι ένα απίδιν όμορφο, βασιλικόν εκράτει
 κι έδειχνε με το χέριν της κι ελάλει κι εσυγέλα...**

Κράτησε ανοιχτό το χαρτί πάνω στο στήθος της και προσπαθούσε να φανταστεί πώς θα ήταν αν άκουγε τον ίδιο τον Νικηφόρο να της απαγγέλλει αυτά τα λόγια. Αναρίγησε. Πολύ συχνά εκείνος, εκτός από σιχάκια, της περιέγραφε σε πεζό λόγο τα αισθήματά του και πώς ένιωθε κάθε φορά που την έβλεπε. Κυρίως της έγραφε για το χαμόγελό της και τα λακκάκια που σχηματιζόνταν δεξιά και αριστερά στα μάγουλά της όταν γελούσε. Και η Ρούσσα τού έκανε τη χάρη και κάθε φορά που τον έβλεπε έβρισκε τον τρόπο, χωρίς να την αντληφθεί κανείς εκτός από τον ίδιο, να χαμογελάσει για μια στιγμή και αμέσως μετά να χαμηλώσει τα μάτια και να σκύψει με ντροπή το κεφάλι.

Ήταν ένα παιχνίδι που από τη μια την αναστάτωνε πολύ και από την άλλη περισσότερο τη διασκέδαζε, γιατί την επόμενη κιόλας μέρα ένα καινούριο διπλωμένο χαρτί την περίμενε στο κίосκι από τον ερωτοχτυπημένο Νικηφόρο.

Μπορεί αυτός, τελικά, να γίνει και άντρας μου, σκεφτόταν καμιά φορά, όχι όμως συχνά, γιατί ο γάμος ήταν το τελευταίο που την απασχολούσε. Δεν ήξερε τι είχαν στον νου τους οι

* Μαρίνος Φαλιέρος, *Ερωτικά όνειρα*. Κρητικός ποιητής ευγενικής ενετικής καταγωγής (1397-1475).

δικοί της, που ποτέ ως τότε δεν της είχαν κάνει την παραμικρή νύξη. Αντίθετα ο πατέρας της ρωτούσε και ξαναρωτούσε τη δασκάλα της για την πρόοδό της στα μαθήματα.

«Κατά φωνή», μονολόγησε η Ρούσσα, καθώς ο ήχος μιας καρότσας ακούστηκε στο λιθόστρωτο της αυλής και σχεδόν αμέσως είδε την αδελφή Θεονύμφη να έρχεται προς το μέρος της. Τις τρεις τελευταίες μέρες έλειπε στο μοναστήρι, και η μοναξιά που ένιωσε η Ρούσσα δεν μπορούσε να περιγραφεί. Η αδελφή Θεονύμφη δεν ήταν μόνο δασκάλα της, δεν της μάθαινε μόνο λατινικά, ελληνικά και μαντολίνο. Η Ρούσσα τη θεωρούσε πραγματική αδελφή της, τη μεγαλύτερη αδελφή της, που μαζί με τα μαθήματα τη νουθετούσε και της δίδασκε κι ένα σωρό άλλα πράγματα... και το βασικότερο όλων, απαντούσε σε όλες τις ερωτήσεις της, ακόμη και σ' εκείνες που θεωρούνταν πολύ δύσκολες για να απαντηθούν από μια καλόγρια. Περί έρωτος ο λόγος ασφαλώς, μιας και η Ρούσσα ήταν ερωτευμένη με τον ίδιο τον έρωτα κι όχι με τον Νικηφόρο. Τουλάχιστον έτσι της έλεγε η αδελφή Θεονύμφη, που διάβαζε λεπτομερώς όλα του τα πονήματα. Η ίδια η Ρούσσα της τα έδινε.

«Μη με ρωτήσεις πού είναι το κέντημά μου. Για σήμερα τελείωσα με τις σταυροβελονιές».

«Το μαντολίνο; Έκανες εξάσκηση πάνω στο δεύτερο Λα;»

«Μα είναι η ίδια νότα με το Σι, γιατί δεν μου το είπες;»

«Ήθελα να δω αν θα το βρεις μόνη σου... Και μπράβο σου, Ρούσσα μου, που μελέτησες».

«Δεν είμαι καλά, αδελφή Θεονύμφη. Δεν μπορώ αυτή την ώρα να μιλώ για μουσικές. Ο κύρης μου...»

«Τι έπαθε;» ρώτησε ανήσυχη η καλόγρια.

«Μακάρι και να κάτεχα, κανείς δεν μου μιλά, ολονών τα στόματα λες κι είναι ραμμένα. Η μάνα μου είναι κλειδωμένη στην κάμαρά της μαζί με την Ερασμία και όλοι οι άλλοι κυκλοφορούν σαν τα φαντάσματα μέσα στο σπίτι».

«Για πες μου, τι έχεις μάθει;»

«Ο Γαϊτάνος, ως φαίνεται, έφερε κακό μαντάτο στη μάνα μου. Κρυφάκουσα την Ερασμία που τον ρωτούσε επίμονα να της πει κι έμαθα πως κανονικά ήταν να φέρει το μαντάτο ο Νικηφόρος, ο οποίος έφυγε μαζί με τον κύρη μου. Γκρεμοτσακίστηκε, όμως, στα βουνά και στη θέση του έστειλε τον σμιχτοφρύδη. Από την ώρα που της μίλησε και μετά, η μάνα μου διπλομανταλώθηκε στην κάμαρά της και μόνο όταν σέρνει με απόγνωση τη φωνή, μόνο τότε ακούγεται πως υπάρχει... Τίποτε άλλο δεν ξέρω. Μηπως να πήγαινες εσύ να μάθεις και να 'ρθεις να μου πεις;»

«Ξεκίνα να κεντάς το φεστόνι και μη μου λες τι να κάνω, Ρούσσα, δεν είναι σωστό. Να, δεξ εδώ το σχέδιο που ζωγράφισα, είναι μοναδικό, αυτό θέλω να μου κεντήσεις. Και μην το κουνήσεις από δω μέχρι να επιστρέψω».

«Μάθε για τον κύρη μου, φέρε μου πίσω καλά νέα, αδελφή Θεονύμφη, σε παρακαλώ!»

Την πήρε το παράπονο μόλις είδε τη δασκάλα της να απομακρύνεται από το κιόσκι και να βαδίζει προς το σπίτι. Σηκώθηκε όρθια και ανέβηκε στην πέτρινη πεζούλα. Άφησε το βλέμμα της να πλανηθεί τριγύρω, και η ομορφάδα που αντίκρισαν τα μάτια της της έκοψε για μία ακόμη φορά την ανάσα. Όσο κι αν την κοίταζε, ποτέ δεν θα τη χόρταινε.

Το αρχοντικό τους ήταν χτισμένο στο ψηλότερο σημείο του λόφου, ανάμεσα σε σπαθάτα κυπαρίσσια, με τους αμπελώνες να ραχατεύουν καταπράσινοι μέχρι τον πέτρινο φράχτη του. Όλος ο τόπος μύριζε σταφύλι, κι ας μην ήταν ακόμα η ώρα του να τρυγηθεί. Τα αμπέλια ήταν τόσο φορτωμένα, που κλίβαζαν από τα χοντρά τσαμπιά και ακουμπούσαν μέχρι το χώμα. Το αγιόκλημα και ο κισσός αγκάλιαζαν γύρω γύρω όλο το σπίτι, ενώ στα παρτέρια οι πολύχρωμες μαργαρίτες, μαζί με τους καταπράσινους βασιλικούς, ήταν απόλαυση για τις αισθήσεις. Ένα μαγκανοπήγαδο βρισκόταν καταμεσής στην αυλή, ενώ λίγο πιο πέρα μια φυσική

στέρνα, που είχε σχηματιστεί από το ατίθασο ρυάκι που ξέφευγε από την πορεία του ποταμού Καίρατου, ήταν γεμάτη με κάδιο* νερό. Κάθε πρωί, άσπρα και ροζ νούφαρα εμφανίζονταν στην επιφάνειά του, και η στέρνα έμοιαζε με παραδεισένια λίμνη, εκεί, στην άκρη της αυλής.

Τους χειμώνες, το σπίτι μαστιζόταν απ' όλους τους αέρηδες, περισσότερο από εκείνους που έφερνε το Κρητικό πέλαγος που λαμπύριζε μπροστά του και λιγότερο από αυτούς που κατέβαζε το βουνό του Γιούχτα που βρισκόταν πίσω του. Τις πιο πολλές μέρες του χρόνου, η Ρούσσα δεν μπορούσε να ξεχωρίσει πού σταματούσε η γραμμή του ορίζοντα και πού ξεκινούσε η θάλασσα. Ίδιο ήταν το βαθυγάλανο χρώμα τους, ίδιο χρυσάφι και όλες οι ανατολές τους.

Την άνοιξη, ο ποταμός Καίρατος, παρότι δεν ήταν και τόσο κοντά στο αρχοντικό, έκανε αρκετό θόρυβο και μπορούσες να τον ακούσεις να ρέει από κάθε γωνιά. Έτρεχε ορμητικά για να σχηματίσει στην πορεία του ατέλειωτους παραλόταμους και ρυάκια, που άρδευαν όλο τον κάμπο μέχρι την πόλη του Χάνδακα. Το νερό του κυλούσε διαρκώς, χειμώνα καλοκαίρι, και κάρπιζε τις σπορές, φούσκωνε τα σταφύλια και ψήλωνε ακόμη περισσότερο τα θεόρατα δέντρα που υπήρχαν στις όχθες του, αλλά και στην πεδιάδα. Μέχρι εκεί όπου έφτανε το μάτι, παντού έβλεπες σπαρτά και ατέλειωτους αμπελώνες, ενώ ανάμεσά τους ξεχώριζαν πανύψηλα πλατάνια και κυπαρίσσια.

Ο θαμνώδης λόφος απέναντι, που έπιανε όλη τη δεξιά πλευρά της περιοχής, αποτελούσε ένα μυστήριο για τους κατοίκους της. Σε αυτόν τον λόφο, αλλά και πέρα από το ποτάμι, που βάθαινε σ' εκείνο το σημείο, οι αγρότες έβρισκαν χάλκινα νομίσματα, στάμνες, μικρά πιθάρια και πήλινα αναθήματα, και

* Πεντακάθαρο.

όλοι υποστήριζαν πως η περιοχή ήταν γεμάτη αρχαία. Οι δε σπουδαγμένοι ήταν απόλυτα βέβαιοι πως η ξακουστή μινωική πολιτεία ήταν θαμμένη εκεί*.

Όλο και περισσότερο συζητούνταν τελευταία ότι έπρεπε να «μαντρώσουν» το νερό του ποταμού σε κάποιο υδραγωγείο, για να μπορέσει να υδροδοτηθεί η πόλη του Χάνδακα, που αντιμετώπιζε μεγάλο πρόβλημα λειψυδρίας.

«Και τι θα γενούν τα αμπέλια και τα σπαρτά μας; Θα ξεραθούν, θα ρημάξει ο τόπος», έλεγαν οι αρχοντορωμαίοι με βυζαντινή καταγωγή** και οι Κρήτες ευγενείς με τα αρχοντικά και τα απέραντα κτήματά τους, αλλά κυρίως οι Ενετοί φεουδάρχες, που όριζαν όλη την περιοχή από τις Αρχάνες ως τον Χάνδακα. «Θα καταστραφεί όλη η περιοχή, θα ερημώσει το φαράγγι, θα εξαφανιστούν τα θηράματα, πού θα πηγαίνουμε εμείς για τα κυνήγια μας;»

Ο πατέρας της Ρούσσας είχε τελείως διαφορετική γνώμη και δεν δίσταζε να την υποστηρίξει, με αποτέλεσμα να δημιουργεί αντιπάθειες ανάμεσα στους υπόλοιπους αρχοντορωμαίους, στους Κρήτες ευγενείς της περιοχής, αλλά και στους κατακτητές.

Είχε δει με τα μάτια του τη δυστυχία από την έλλειψη νερού που επικρατούσε μέσα στην πόλη του Χάνδακα με τις δεκαπέντε χιλιάδες ψυχές. Εξαθλιωμένοι και αποκαμωμένοι άνθρωποι αναζητούσαν με αγωνία ελάχιστες σταγόνες νερού μέσα σε

* Το μινωικό ανάκτορο της Κνωσού είναι χτισμένο στον λόφο της Κεφάλας. Οι πρώτες ανασκαφές έγιναν το 1878 από τον Ηρακλειώτη Μίνωα Καλοκαιρινό. Ακολούθησαν οι ανασκαφές που διεξήγαγε ο Άγγλος σερ Άρθουρ Έβανς (1900-1913 και 1922-1930) και αποκάλυψαν ολόκληρο το ανάκτορο.

** Προς το τέλος του 11ου αιώνα, ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Αλέξιος Β' Κομνηνός έστειλε στην Κρήτη με χρυσόβουλό του, ως βασιλιά και θεματοφύλακά του, τον γιο του, Ισαάκιο, μαζί με δώδεκα άρχοντες, τα ονομαστά Δώδεκα Αρχοντόπουλα. Σκοπός ήταν να δημιουργήσουν νέους δυνατούς δεσμούς με την Πόλη και να βελτιώσουν τις θρησκευτικές, ηθικές και οικονομικές συνθήκες του ντόπιου πληθυσμού.

στερεμένα από χρόνια πηγάδια και στέρνες. Είχε δει να στραγγίζουν ως τον πάτο γλιτσιασμένες γούρνες και να επιστρέφουν περιλύποι και απελπισμένοι στις τρώγλες τους, κουβαλώντας τις άδειες στάμνες τους.

Το καλοκαίρι, η κατάσταση γινόταν πραγματικά δραματική. Άνθρωποι εξαντλημένοι από τη δίψα, στο μεταίχμιο ανάμεσα σε θάνατο και ζωή, ξόδευαν τις τελευταίες δυνάμεις τους για να κλέψουν ο ένας από τον άλλον, να δαγκάσουν, να γδάρουν, ακόμη και να σκοτώσουν για μια γουλιά νερό. Και δεν έφτανε αυτό, αλλά εκατοντάδες επίσης δούλευαν κάτω από τον καυτό ήλιο, κυρίως η πλέμπα (*plebe populi*) και οι δουλολάροι, για να ανοικοδομήσουν και να εκσυγχρονίσουν τα τείχη της πόλης.

Η Ρούσσα είχε ακούσει πολλά για εκείνα τα τεράστια τείχη που έζωναν τριγωνικά την πόλη του Χάνδακα και πολύ θα ήθελε να τα δει. Οι ιστορίες που διαδίδονταν στόμα με στόμα τοιγκλούσαν τη φαντασία της και προσπαθούσε να σχηματίσει στο μυαλό της τις εικόνες, σύμφωνα με τις περιγραφές του πατέρα και της δασκάλας της. Στεναχωριόταν που κανείς από τους δύο δεν μπορούσε να της απαντήσει με λεπτομέρειες στα όσα ρωτούσε και να λύσει τις απορίες της. Η αδελφή Θεονύμφη τής έφερνε κατά καιρούς κάποια φυλλάδια, πάντα στα λατινικά, που αναφέρονταν στον Χάνδακα, όμως ούτε και αυτά μπορούσαν να τη διαφωτίσουν επαρκώς.

Ήξερε, όμως, τα βασικά για την όψη της πόλης και για την ασφάλεια που παρείχε στους κατοίκους της.

Πρώτοι οι Άραβες είχαν χτίσει τα επιβλητικά τείχη του Χάνδακα, με άψητους πλίνθους φτιαγμένους από λάσπη ανακατεμένη με τρίχες αιγών και χοίρων. Πάνω τους χωρούσαν να περάσουν ταυτόχρονα δύο μεγάλες άμαξες, ενώ από την έξω τους μεριά είχαν ανοίξει περιμετρικά μια βαθιά και φαρδιά τάφρο. Όταν υπήρχε κίνδυνος, αρκούσε μόνο μία ώρα για να

γемίσει η τάφρος με θαλασσινό νερό και να περικυκλώσει την πόλη, κάνοντας αδύνατη την πρόσβαση σε κάθε επίδοξο κατακτητή. Εξαιτίας αυτής της τάφρου, οι Άραβες ονόμασαν την πόλη Φρούριο της Τάφρου (*Ραμπντ ελ Χαντάκ*), ονομασία που εξελληνίστηκε αργότερα σε Χάνδακας από τους Βυζαντινούς και μετασχηματίστηκε σε Κάντια από τους Ενετούς.

Το μάθημα της Ιστορίας ήταν το πιο αγαπημένο της Ρούσσας, το ξεχώριζε απ' όλα τα άλλα που της δίδασκε η αδελφή Θεονύμφη. Ιδιαίτερα της άρεσαν τα κομμάτια που αναφέρονταν στην Κρήτη, το νησί της, όπως συνήθιζε να το λέει. Υπήρχαν πολλά δείγματα ανδρείας από τα παλιά χρόνια για να θαυμάζει και να αναπολεί, με τους αγώνες ενάντια στους Σαρακηνούς και τους Γενουάτες, αλλά και πιο πρόσφατα ανδραγαθήματα, στις σφοδρές επαναστάσεις των Κρητών για να διώξουν τους Ενετούς. Ήδη είχαν περάσει τριακόσια σαράντα χρόνια, από το 1211, που ήταν εκεί ως κατακτητές και κατά πως φαινόταν δεν είχαν σκοπό να το κουνήσουν ρούπι. Κατακτητές, να... Λέγονταν διάφορα, αλλά εκείνη στην ουσία δεν ήξερε τι σήμαιναν όλα αυτά. Ήταν τόσο καλά προφυλαγμένη μέσα στο αρχοντικό τους, που τα γεγονότα και τις επαναστάσεις που γίνονταν τα άκουγε σαν παραμύθι. Ακόμα δεν είχε ζήσει τίποτα...

Και δεν ήταν λίγες οι επαναστάσεις που είχαν ξεσπάσει, όμως όλες είχαν πνιγεί στο αίμα. Πολλές οικογένειες αποδεκατίστηκαν, εξορίστηκαν, μέχρι και το όνομά τους σβήστηκε από τα κατάστιχα και τα χαρτιά. Ήταν σαν να μην υπήρξαν ποτέ. Αυτό δεν της το είχε πει η δασκάλα της, το είχε κρυφακούσει πριν από λίγο καιρό σε μια κουβέντα που έκανε ο πατέρας της με κάποιους που είχαν έρθει να τον επισκεφθούν. «*Συγγενείς*», της είπαν όταν ρώτησε, «*από τα χωριά του Ριζόκαστρου*».

Η αδελφή Θεονύμφη απέφευγε να της «*υπενθυμίζει*» τι είχε συμβεί πριν δέκα, είκοσι, πενήντα, εκατό, διακόσια χρόνια. Πραγματικά, είχαν περάσει αρκετοί αιώνες υποδούλωσης

του νησιού στους τρισκατάρατους Ενετούς. Πόσους και πόσους δεν είχαν σκοτώσει, εκτοπίσει ή εξαφανίσει όταν προσπάθησαν να ξεσηκωθούν εναντίον τους... Αλήθεια, τι δουλειά είχαν τούτοι εδώ οι ξενόφερτοι στο νησί της;

Κάτι τέτοια επαναστατικά ξεφούρνιζε της αδελφής Θεονύμφης, που τρώμαζε και προσπαθούσε να την κάνει να σωπάσει λέγοντάς της πως «*κι οι τοίχοι έχουν αφτιά και πρέπει να προσέχεις τις κουβέντες σου*». Μόλις η Ρούσσα έβλεπε τα μάτια της καλόγριας έτοιμα να πεταχτούν έξω από τον φόβο και τα μάγουλά της να γίνονται πιο άσπρα και από τον ακούσκουρα*, τότε μόνο έκοβε τις ερωτήσεις.

Αλλά αυτό δεν συνέβαινε πάντα. Πολλές φορές, η οργή της ξεπερνούσε τη συμπόνια για την αδελφή Θεονύμφη, και τότε εκείνη την απειλούσε πως θα πήγαινε να παραπονεθεί στον κύρη της για όλα αυτά. Άλλες πάλι φορές τής έλεγε πως δεν θα ξαναρχόταν στο σπίτι τους και πως θα σταματούσαν τα μαθήματα. Αυτό έπιανε περισσότερο, γιατί η Ρούσσα ήξερε πως αν την αναλάμβανε η νένα της, δεν κάτεχε τίποτε άλλο εκτός από κέντημα και αργαλειό. Όσο για συζητήσεις... μόνο για τον έρωτα!

Τώρα ψυχανεμιζόταν πως το μαντάτο που πήρε η μάνα της είχε σχέση με αυτούς τους καταραμένους. Αναρωπιόταν με τρόπο μήπως ο πατέρας της ετοίμαζε κάτι εναντίον τους και το είχαν μάθει. Αλλά και πάλι, ο Νικηφόρος τι δουλειά είχε μαζί του; Αυτός δεν είχε σχέση με ξεσηκωμούς, μισούσε τις επαναστάσεις και τελευταία έλεγε σε όλους πως μια χαρά περνούσαν με τους Ενετούς. Της το είχε πει μυστικά η νένα της και την όρκισε να μην το αποκαλύψει στους γονείς της και τους στεναχωρήσει, γιατί τον Νικηφόρο δεν τον ξεχώριζαν από παιδί τους.

Εκείνος, όμως, ποτέ δεν μπόρεσε κι ούτε θέλησε να συγχωρέσει τον θείο του, που είχε πάρει μέρος σε κάποια επανάσταση

* Ασβεστόλιθος.

και μαζί του παρέσυρε στον χαμό και όλη τους την οικογένεια, αφού οι μισοί θανατώθηκαν και οι υπόλοιποι εκτοπίστηκαν. Σε αυτούς που σκοτώθηκαν ανήκαν και οι γονείς του, ενώ ούτε ο ίδιος θα γλίτωνε αν δεν είχε προλάβει να κρυφτεί στο πιθάρι με το σάρι. Μέσα εκεί τον βρήκε η μητέρα της Ρούσσας, δύο μέρες αργότερα, και τον πήρε στο σπίτι τους.

Πέντε χρόνια μεγαλύτερός της ήταν, και όσο ακόμα εκείνη ήταν μικρή, την άφηναν να παίζει μαζί του στην αυλή τη σβούρα, το «γυριστάρι», όπως το έλεγε η νένα της, και να αναμετριούνται στην τριάρα και στους βόλους. Πάντα, βέβαια, στον άβακα κατέληγαν, και ο Νικηφόρος ήταν ο πρώτος της δάσκαλος, αφού εκείνος τις έμαθε τις πρώτες αριθμητικές πράξεις.

Μόλις έκλεισε τα εννιά της, όλα αυτά κόπηκαν, η κόρη «μεγάλωσε» και δεν μπορούσε πια να παίζει στην αυλή. Για έναν ολόκληρο χρόνο, η Ρούσσα έκανε εντατικά μαθήματα με τη νένα της στον αργαλειό, στο πλέξιμο με τέσσερα βελόνια και στο κέντημα με όλων των ειδών τις βελονιές, κυρίως τη βυζαντινή, που ήταν και η δυσκολότερη.

Κάποια μέρα ξέφυγε από την προσοχή της νένας της και βγήκε στην αυλή. Θυμόταν καλά εκείνη τη μέρα, χειμωνιάτικη ήταν, αλλά μ' έναν ήλιο τόσο λαμπερό, που πόνεσαν τα μάτια της στο δυνατό του φως. Είχε συνηθίσει να βρίσκεται κλεισμένη στη μισοσκότεινη κάμαρά της, κάτω από το φως του λυχναριού, με το βλέμμα της καρφωμένο μόνο στα κεντήματα. Οι βόλτες είχαν κοπεί εντελώς και μόνο καμιά φορά, κυρίως το σούρουπο, έβγαινε μαζί με τη νένα της στην αυλή.

Έτρεξε με λαχτάρα στο κίοσκι και ανέβηκε στην πεζούλα. Προσπαθούσε να χωρέσει στα μάτια της την ομορφιά που απλωνόταν μπροστά της, τις μυρωδιές της γης και του αέρα που έρχονταν εναλλάξ μια από τη θάλασσα και μια από το βουνό, τις φωνές των πουλιών, το κελάρυσμα του ποταμού...

Κι ύστερα κατέβηκε απότομα, κάθισε κατάχαμα κι έπιασε να κλαίει με λυγμούς. Πόσο της είχε λείπει τούτη η ομορφάδα!

Ώρα πολλή μονολογούσε και μοιρολογούσε την κακή της τύχη να γεννηθεί κορίτσι κι ορκιζόταν στον Θεό πως καλύτερα είχε να πεθάνει παρά να παντρευτεί.

«Και είντα θες να κάμεις, περισσότερα μου;» άκουσε ξαφνιασμένη να τη ρωτά ο κύρης της, που στεκόταν πίσω της και κρυφάκουγε όσο εκείνη μαρτυρούσε στον Θεό τον πόνο της.

Ντράπηκε πολύ, κατέβασε το κεφάλι και αμέσως σταμάτησε να κλαίει. Είχε παγώσει ολόκληρη κι έκανε να φύγει. Εκείνος την κράτησε από το χέρι και την έκλεισε στην αγκαλιά του.

«Πες μου εμένα είντα θες και θα γενεί. Μόνο μη μου πεις πως θες να καλογερέψεις, γιατί αυτό δεν θα το δεχτώ».

«Θέλω να μάθω πράματα...» του είπε διστακτικά.

«Τι πράματα θες να μάθεις, θυγατέρα μου;»

«Για το φεγγάρι, για τ' άστρα, για τους αριθμούς, για τους άλλους κόσμους που υπάρχουν, για το νησί μας... τέτοια πράματα».

«Και δεν θες να σε καλοπαντρέψω;»

Και πάλι η Ρούσσα έσκυψε το κεφάλι, μα ένα ντροπαλό «όι» το είπε, κι ο κύρης της ευτυχώς το άκουσε.

Λίγες μέρες αργότερα ήρθε στο σπίτι τους η αδελφή Θεονύμφη και όλος της ο κόσμος από εκείνη τη μέρα άλλαξε ολότελα.

Πού να είναι τώρα; Τι κάνει κι εξαφανίστηκε τόση ώρα; αναρωτήθηκε η αρχοντοπούλα κι έτρεξε προς το σπίτι.